

ریکروشنجی
پاسخ علمائے
مخالفانِ مجددیت

حسین الہی آباد

پرو. کشادہ علوم و فنون اسلام آباد

رویکردشناختی پاسخ علمای اهل سنت

به مخالفان مهدویت

حسین الهی نژاد

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

محمدصادق زینی وند

استواری، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه انتشارات کتاب

چاپ اول بهیستان ۱۳۹۸

شماره: ۴

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

عنوان: ۵۲۸؛ مسلسل: ۸۱۴

نشانی

قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۲۵۰

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۲۵۰

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۶۶۹۵۱۵۳۴ - ۲۱۰

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooahaan.ir

نامه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

الهی نژاد، حسین، ۱۳۴۵-

رویکردشناختی پاسخ علمای اهل سنت به مخالفان مهدویت/ حسین الهی نژاد؛ تهیه پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی

قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۸

ص ۳۴۸

۵۵۰۰۰ ریال:

978-600-195-504-4

فیا

کتابنامه: ص. [۲۹۹] - ۳۱۶؛ همچنین به صورت زیرنویس

نمایه

محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - نظر اهل سنت

مهدویت - احادیث اهل سنت

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی

BP ۲۲۴/۴

۲۹۷/۴۶۲

۵۷۲۰۴۵۳

۱۵	سخنی با خواننده
۱۷	مقدمه
۱۹	بخش اول: کلیات (سامانه پژوهش، مفاهیم و پیش فرض ها)
۲۱	فصل اول: سامانه پژوهش
۲۱	الف) بیان مسئله
۲۲	پرسش اصلی:
۲۲	پرسش های فرعی:
۲۳	ب) ضرورت و اهداف بحث
۲۴	ج) پیشینه بحث
۲۷	فصل دوم: مفهوم شناسی بحث
۲۷	۱. مفهوم شناسی مهدویت
۲۸	۲. مفهوم رویکرد شناختی
۲۹	۳. رویکرد نماد شناختی
۳۲	۴. رویکرد حدیث شناختی
۳۲	۵. رویکرد دین شناختی
۳۳	۶. رویکرد مذهب شناختی

۳۴	۷. رویکرد کارکردشناختی.....
۳۶	۸. رویکرد روشنفکر مآبی.....
۳۸	۹. رویکرد جامعه شناختی.....
۴۰	۱۰. رویکرد روان شناختی.....
۴۳	فصل سوم: پیش فرض ها و مبانی نظری بحث.....
۴۳	۱. وجود مخالفان و منکران مهدویت در اهل سنت.....
۴۵	۲. آیات و روایات خاستگاه اندیشه مهدویت.....
۴۵	آیات مهدویت.....
۴۸	روایات مهدویت.....
۴۹	۳. فطرت نجات خواهی مبانی فطری بودن اندیشه مهدویت.....
۵۰	قرآن و فطری بودن دین مهدویت.....
۵۲	۴. ضرورت ایمان به مهدویت.....
۵۳	دلیل اول: وجوب تصدیق روایات غیبی.....
۵۵	دلیل دوم: وجوب تصدیق اشراط الساعه.....
۵۹	بخش دوم: شناسه اجمالی مخالفان مهدویت.....
۶۱	مقدمه.....
۶۲	۱. مطهر مقدسی.....
۶۲	۲. همدانی جوزقانی.....
۶۳	۳. ابن جوزی.....
۶۴	۴. عبدالرحمان بن محمد بن خلدون.....
۶۶	۵. محمد حوت بیروتی.....
۶۷	۶. محمد عبده.....

فهرست مطالب ۷

۶۸	۷. طنطاوی جوهری
۶۹	۸. محمد رشید رضا
۷۱	۹. محمد فرید وجدی
۷۲	۱۰. احمد امین
۷۳	۱۱. محمد طاهر بن عاشور
۷۵	۱۲. محمد اسعاف نشاشیبی
۷۶	۱۲. احمد مصطفیٰ فراغی
۷۷	۱۴. محمود ابوزریه
۷۸	۱۵. عبدالکریم - طیب
۸۰	۱۶. محمد عبدالله عنان
۸۱	۱۷. ابوزهره
۸۲	۱۸. محمد محیی الدین عبدالحمید
۸۴	۱۹. ابوالاعلیٰ المودودی
۸۴	۲۰. عبدالله بن زید آل محمود
۸۶	۲۱. ابن بدران
۸۷	۲۲. سعد محمد حسن
۸۸	۲۳. فهیم ابوعبیه
۸۸	۲۴. محمد عبدالله سمان
۹۰	۲۵. کامل سعفان
۹۱	۲۶. سلمان فضیل بدور
۹۲	۲۷. عبدالکریم عتوم
۹۲	۲۸. عذاب محمود الحمش
۹۴	۲۹. عبد الحمید العبادی

۸. رویکرد شناختی پاسخ علمای اهل سنت به مخالفان مهدویت

۳۰. ابراهیم سلیمان جبهان ۹۵
۳۱. علی حسین سائح لیبیایی ۹۶
۳۲. عبدالقادر احمد عطا ۹۷

بخش سوم: نقد مهدویت با رویکرد حدیث شناختی و پاسخ های آن ۹۹

- مقدمه ۱۰۱
- چستی رویکرد حدیث شناختی ۱۰۱
- اشکالات و شبهات مخالفان و پاسخ های آن ۱۰۳
- الف) جعلی دانستن روایات مهدویت ۱۰۴
۱. جعلی بودن روایات مهدویت با نگرش خاص ۱۰۴
۲. جعلی بودن روایات مهدویت با نگرش عام ۱۰۷
- جعلیات عبدالحمید و پاسخ محسن عباد ۱۰۷
- شبهات جوزقانی و پاسخ ابن تیمیه و ابن قیم ۱۰۸
- نگرش منفی احمد امین و پاسخ تویجری ۱۱۰
- عبدالکریم خطیب و شبهه جعلی بودن روایات مهدویت ۱۱۱
- احمد عطا و جعلی بودن روایات مهدویت ۱۱۲
- علمای اهل سنت و صحت روایات مهدویت ۱۱۳
- مناظره جبهان و بدرالدین کاظمی و پاسخ ابن تیمیه و قنوجی ۱۱۵
- شبهه ابن محمود و پاسخ عباد و تویجری ۱۱۶
- ب) تضعیف روایات مهدویت ۱۲۰
- اعتبار سندی روایات مهدویت ۱۲۱
- تضعیف احادیث مهدویت در آثار ابن جوزی و پاسخ اسماعیل مقدم ۱۲۲
- حמש و تضعیف روایات مهدویت ۱۲۴

۱۲۵	 مناقشه مقدسی با احادیث امام مهدی علیه السلام
۱۲۷	 حوت بیروتی و خدشه سندی به احادیث مهدویت
۱۲۸	 ابن عاشور و تضعیف روایات مهدویت و پاسخ البانی
۱۳۰	 شبهه سندی ابوزهره و پاسخ عباد
۱۳۲	 شبهه مودودی و پاسخ عباد
۱۳۳	 استبعاد ابن محمود و پاسخ تویجری و عباد
۱۳۸	 خرافا گویی احمد امین
۱۳۹	 حقیقت گویی تویجری
۱۴۱	 تضعیف روایات مهدویت در آثار ابو عبیده و پاسخ تویجری
۱۴۳	 احادیث مهدویت و نگرش منفی فرید وجدی به آن
۱۴۵	 ابن خلدون و تضعیف روایات مهدویت
۱۴۷	 ج) متعارض بودن روایات مهدویت
۱۴۸	 تعارضات محتوایی
۱۴۸	 ۱. تعارض روایات مهدویت با روایت «لا مهدی الا عیسی بن مریم»
۱۵۰	 پاسخ به شبهات با دو روش
۱۵۱	 روش سلبی
۱۵۲	 روش توجیهی
۱۵۳	 ۲. تعارض روایات «ملت ظلما و جورا» با وجود انسان های خوب
۱۵۵	 ۳. تعارض روایات درباره نسب امام مهدی
۱۵۷	 اعتقادی بودن مهدویت و متواتر بودن احادیث آن
۱۵۸	 الف) تواتر حدیثی مهدویت
۱۵۹	 مباحث اصلی مهدویت محور تواتر
۱۶۰	 تواتر حدیثی مهدویت از منظر علمای اهل سنت

- تواتر حدیثی ۱۶۰
- قایلان و مؤیدان تواتر حدیثی مهدویت ۱۶۱
- استفاضه حدیثی ۱۶۵
- چیستی استفاضه حدیثی ۱۶۶
- علمای اهل سنت و استفاضه حدیثی ۱۶۷
- ب) اعتقادی بودن باورداشت مهدویت ۱۶۸
- نگرش عام به اعتقادی بودن مهدویت و پیامدهای انکار آن ۱۶۹
۱. نگرش اعتقادی به مهدویت و کفر منکران مهدویت ۱۶۹
۲. نگرش اعتقادی بودن مهدویت و عدم کفر منکران آن ۱۷۰
۳. نگرش تفصیلی ۱۷۱
- مخالفان اعتقادی بودن مهدویت ۱۷۲
- نتیجه بحث ۱۸۰
- بخش چهارم: انکار مهدویت با رویکرد دین شناختی و پاسخ‌های آن** ۱۸۳
- ساختگی بودن اندیشه مهدویت ۱۸۵
- الگو برداری اندیشه مهدویت از دین مجوس ۱۸۸
- وارداتی بودن مهدویت از نگاه اقبال لاهوری ۱۹۱
- برگرفتنی اندیشه مهدویت از یهودیت و مسیحیت ۱۹۴
- الف) برگرفتنی مهدویت از یهودیت ۱۹۵
- ب) برگرفتنی اندیشه مهدویت از مسیحیت ۱۹۷
- قرآن خاستگاه اندیشه مهدویت ۱۹۸
- روایات و آثار خاستگاه مهدویت ۲۰۰

اتفاق مسلمانان در باورداشت مهدویت ۲۰۲

نتیجه بحث ۲۰۴

بخش پنجم: نفی مهدویت با رویکرد مذهب‌شناختی و پاسخ‌های آن ۲۰۷

علویان و امویان و عباسیان مخترع مهدویت ۲۱۰

جعل روایات مهدویت از سوی شیعیان ۲۱۲

صوفیان و منجمان الگوی شیعه در اختراع مهدویت ۲۱۷

وجود شیعیان در اسلام و آیات مهدویت ۲۱۸

مهدویت اختراع شیعه و عدم باورندگی صحابه به آن ۲۲۱

عوامل سیاسی، اجتماعی و دینی در اختراع مهدویت ۲۲۳

تصریح‌نشدن روایات امام مهدی علیه السلام در صحیحین ۲۲۵

کثرت مکتوبات مهدوی در اهل سنت ۲۳۱

نتیجه بحث ۲۳۳

بخش ششم: مهدویت‌ستیزی با رویکرد نمادگرایی و پاسخ‌های آن ۲۳۵

چیستی نماد و نمادگرایی ۲۳۸

اقسام نماد و نمادگرایی ۲۴۲

تمثیل‌گرایی در قرآن ۲۴۴

نمادگرایی در مهدویت ۲۴۶

دلایل غیرنمادین بودن حضرت مهدی ۲۵۰

۱. شاخصه‌های شخصی دلیل بر شخص‌وارگی امام مهدی ۲۴۸

۲. اصل و نسب دلیل بر شخص‌وارگی امام مهدی ۲۵۰

۳. اتفاق گروه‌های اسلامی در شخصی بودن مهدی ۲۵۱

۲۵۲	نمادگرایی در مهدویت با نگرش مخالفان و نقد آن
۲۵۳	مهدی نمادی پیروزی حق بر باطل
۲۵۵	نمادین بودن دجال با مصادیق مختلف
۲۵۶	دجال نماد ظلم و شرارت
۲۵۹	نتیجه بحث
۲۶۱	بخش هفتم: انکار مهدویت با رویکرد کارکردگرایانه و پاسخ‌های آن
۲۶۳	مقدمه
۲۶۴	سوء استفاده مدعیان دروغین مهدویت
۲۶۶	پاسخ‌های نقضی و حلی
۲۶۷	۱. کارکرد مثبت و منفی مهدویت
۲۶۸	۲. خرافه و اسطوره زدایی از مهدویت
۲۶۸	۳. معرفت بخشی به مردم
۲۶۹	۴. عدم تزلزل مهدویت با عملکرد منفی مدعیان
۲۷۰	ابن محمود و کارکردهای منفی مهدویت
۲۷۲	مهدویت و شبهه فراگیری ظلم و ستم
۲۷۸	مهدویت و شبهه تعطیلی احکام اسلامی
۲۸۱	مهدویت و شبهه توکیل
۲۸۷	ظهور مجددان
۲۸۸	مفهوم تجدید و کارکرد مجدد
۲۹۱	مهدویت و شبهه غفلت از اسباب دنیایی و روی آوردن به اسباب غیبی
۲۹۲	رفع مشکلات جهانی با عوامل غیبی
۲۹۴	۱. ادعای بدون سند

فهرست مطالب ۱۳

۲۹۴	۲. وجود عوامل طبیعی و فراطبیعی در رخداد ظهور
۲۹۵	تحلیل مطلب
۲۹۷	نتیجه بحث
۲۹۹	کتابنامه
۳۱۷	نمایه‌ها
۳۱۷	فهرست آیات
۳۱۹	فهرست روایات
۳۲۱	موضوعات
۳۳۰	اعلام و مشاهیر
۳۳۵	مکان‌ها
۳۳۶	تنالگان
۳۳۷	کتاب‌ها
۳۴۷	مقالات

سخنی با خواننده

مهدویت از دیرباز باوری اصیل در میان باورمندان اسلامی بوده و جایگاه مهمی داشته است. مذاهب اسلامی با همه تفاوت‌ها اندیشه مهدویت را یک آموزه مهم اسلامی تلقی می‌کنند. باورداشت مهدویت خاستگاه آیات قرآنی و روایات معصومین علیهم‌السلام دارد؛ افزون بر آن، مستندات عقلی و عقلانی نیز این باور را همراهی و تأیید می‌کند؛ بدین معنا که قرآن و عقل با رویکرد عام و روایات با رویکرد خاص خاستگاه مهدویت و توجیه‌گر مبانی و اصول آن هستند. اندیشه نابناک مهدویت که برخاسته از فرهنگ و باور اصیل اسلامی است، بسان همه اندیشه‌های باورمحور در طول تاریخ به جهت عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی دچار تطور و تحول و فراز و فرود تاریخی شده است؛ به‌طوری‌که از براینده این فرایند دو نکته به دست می‌آید: ۱. آسیب‌ها و چالش‌هایی که دامنگیر عرصه مهدویت اصیل شده است، ضرورت تحقیقات آسیب‌شناسانه جهت پالایش و آفت‌زدایی از حریم پاک اندیشه مهدویت را دوچندان می‌کند. ۲. تحول و تطوری که حوزه مهدویت از لحاظ مسائل درونی و بیرونی پیدا کرده است، گسترده‌گی محیطی مهدویت از نظر قلمرو را نشان می‌دهد.

بی‌تردید حوزه مهدویت در ابتدای امر یک باور اعتقادی و یک اندیشه دینی در میان مسلمانان شناخته می‌شده و از نظر دامنه و قلمرو بسیار محصور و از نظر حجم مسائلی بسیار محدود بوده است؛ اما در فرایند تاریخ به جهت مواجهه اندیشه مهدویت با انظار و افکار مختلف گروه‌ها و با پیدایش پرسش‌ها و شبهات گوناگون افراد که در پی تحولات

اجتماعی و تفاوت‌های مذهبی نمایان شده است، شاهد افزایش دامنه و مسائل آن بوده‌ایم؛ به گونه‌ای که مهدویت از حوزه اعتقادی صرف به حوزه مطالعاتی پر قلمرو و پر حجم تبدیل شده و نیز مسائل تک‌تباری آن به مسائل چندتباری با رویکردهای مختلف کلامی، فلسفی، تاریخی، سیاسی، تفسیری، روان‌شناسی و... ارتقا پیدا کرده است؛ بر این اساس امروزه حوزه مهدویت که حوزه‌ای تأثیرگذار در همه امور فردی و اجتماعی است، با ابواب و مسائل کلی و جزئی و درونی و بیرونی روبروست و به عنوان یک رشته تخصصی با رویکرد پسینی و حوزه چندرشته‌ای با رویکرد پیشینی قابل طرح می‌باشد؛ بر این اساس مراکز و مؤسسات مهدویت خصوصاً مجموعه‌های علمی - تخصصی وابسته به حوزه علمی ویراندیشندان و مراکز مهدوی از جمله پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی و پژوهشگران و محققان این پژوهشکده عالمانه و متخصصانه با نگرشی نو و بنیادی پژوهش‌هایی کاربردی و مسائل محور انجام داده‌اند.

اثر حاضر با عنوان رویکرد شناختی پاسخ علمای اهل سنت به مخالفان مهدویت کوششی است گرانسنگ از حجت الاسلام آقای حسین الهی‌نژاد. شایسته و بایسته است از زحمات ناظر محترم جناب حجت الاسلام آقای مهدی فرمانیان و ارزیابان این پژوهش حجج الاسلام آقایان علی اکبر مهدی‌پور و عزالدین عازاد و نیز از کوشش وافر جناب حجت الاسلام سید حسن سیادت و سرکار خانم راضیه الهی‌نژاد که در فیش برداری این اثر مساعدت لازم را مبذول داشتند و همچنین از جناب آقای سید محمد سام خلی مسئول محترم دفتر پژوهش و نیز از کوشش‌های ارجمند اعضای شورای پژوهشی و عوامل اجرایی خصوصاً جناب آقای محمد شریفی و نشر پژوهشگاه که عهده‌دار آماده‌سازی فنی و چاپ و نشر اثر حاضر بوده و هست قدردانی و تشکر شود.

حسین الهی‌نژاد

پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی

مقدمه

مهدویت آموزه مهم اسلامی مقبول همه گروه‌های اسلامی از جمله اهل سنت است. همه گروه‌های اسلامی در اصل اعتقادورزی به مهدویت و جایگاه والای آن در میان آموزه‌های اسلامی اتفاق نظر دارند. اهل سنت (از گروه‌های بزرگ اسلامی) به این جایگاه مهم و تأثیرگذار اذعان داشته و ضمن اعتقادی و ایمانی دانستن آن به نقل احادیث و گزارش‌های تاریخی پرداخته‌اند. کثرت نقل احادیث مهدویت از منابع حدیثی (از صحاح تا سنن، معجم و مسانید)، فقط نشان از اهتمام اهل سنت به موضوع مهدویت است، بلکه صحیح و متواتر دانستن آنها را می‌رساند؛ ضمن آنکه اعتقادی و ایمانی جلوه‌دادن اندیشه مهدویت نیز نشان دیگری از جدیت و اهتمام‌ورزی اهل سنت در موضوع مهدویت است.

بر اساس داده‌های تاریخی که برآیند تجربه‌های تاریخی است، همیشه آموزه‌های مهم و تأثیرگذار در طول تاریخ آسیب‌ها و چالش‌هایی از ناحیه مخالفان به خود دیده‌اند. آموزه مهدویت در اهل سنت نیز از این قاعده مستثنا نیست. در کنار اعتقادورزی قاطبه اهل سنت و علمای آنها افراد قلیلی با رویکردهای مختلف حدیث‌شناختی، دین‌شناختی، مذهب‌شناختی، کارکردشناختی، نمادشناختی، جامعه‌شناختی و رویکرد روشن‌فکر مآبانه در اندیشه مهدویت تردید و انکار روا داشته و آن را حمل بر غیراسلامی، خیالی، وهمی، مذهبی، سمبلیک و... نموده‌اند. در

برابر آنها اندیشمندان و علمای بزرگ اهل سنت (از گذشته‌های دور نظیر صاحبان کتب صحاح، مسانید، معاجم تا اندیشمندان متأخر و معاصر نظیر ابن تیمیه، ابن ندیم، البانی، عباد، تویجری و...) همگی با گفتار و تألیفات خویش در صدد پاسخگویی به مخالفان و رد ادعاهای آنها برآمده‌اند و ضمن تأیید اسلامی بودن اندیشه مهدویت به صحیح بودن و متواتر بودن احادیث و ضروری و اعتقادی و ایمانی بودن آن و از همه مهم‌تر به قرآنی بودن اندیشه مهدویت همراه استناد به آیات قرآن اشاره نموده‌اند. اوج این پاسخگویی زمانی است که با تکیه بر روایات پیامبر گرامی اسلام ﷺ مخالفان و منکران مهدویت را کافر به خدا و منکر رسالت پیامبر ﷺ می‌دانند؛ برای مثال رسول گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید: «مَنْ أَنْكَرَ خُرُوجَ الْمَهْدِيِّ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ»^۱ و «مَنْ كَذَّبَ الدَّجَالَ فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ كَذَّبَ بِالْمَهْدِيِّ فَقَدْ كَفَرَ»^۲.

۱. ابن حجر عسقلانی؛ لسان المیزان؛ ج ۵، ص ۱۳۰.

۲. محمد سفارینی؛ لواعق الانوار؛ ج ۲، ص ۸۴.